

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ХІМІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ*

© 2014 ШЕВЦОВА Г. З., БРАСЛАВСЬКА О. В.

УДК 658.5:661(447)

Шевцова Г. З., Браславська О. В. Особливості сучасного потенціалу підприємств хімічної промисловості України

Мета статті полягає в дослідженні особливостей функціонування потенціалу підприємств хімічної промисловості та виявленні сучасних тенденцій і проблем його розвитку. Аналіз здійснено на основі вивчення показників, що характеризують різні складові потенціалу азотних підприємств великої української холдингової компанії. У результаті дослідження було виділено сучасну галузеву специфіку, яка впливає на процеси функціонування та розвитку потенціалу підприємств хімічної галузі та його складових. Показано, що в теперішніх умовах обмеженості внутрішніх ресурсів вітчизняних підприємств хімічної промисловості головним напрямком відтворення та розвитку їхнього потенціалу є його інноваційне оновлення і модернізація. Обґрунтовано, що для реалізації цього напрямку доцільно залучати механізми приватно-державного партнерства. Перспективи подальших досліджень у даному напрямі пов'язані з розробкою й обґрунтуванням науково-методичного забезпечення системи управління потенціалом підприємств на основі їх модернізації.

Ключові слова: потенціал підприємства, складові потенціалу, хімічна промисловість, модернізація**Рис.:** 2. **Табл.:** 3. **Бібл.:** 22.

Шевцова Ганна Зієвна – кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник, відділ економічних проблем розвитку промислового виробництва, Інститут економіки промисловості НАН України (вул. Университетська, 77, Донецьк, 83048, Україна)

E-mail: synergeticeconom@mail.ru

Браславська Олена Вікторівна – аспірантка, Інститут економіки промисловості НАН України (вул. Университетська, 77, Донецьк, 83048, Україна)

E-mail: val-bras89@yandex.ru

УДК 658.5:661(447)

UDC 658.5:661(447)

Шевцова А. З., Браславская Е. В. Особенности современного потенциала предприятий химической промышленности Украины
Целью статьи является исследование особенностей функционирования потенциала предприятий химической промышленности и выявление современных тенденций и проблем его развития. Анализ осуществлен на основе изучения показателей, характеризующих разные составляющие потенциала азотных предприятий крупной украинской холдинговой компании. В результате исследования была выделена современная отраслевая специфика, которая влияет на процессы функционирования и развития потенциала предприятий химической отрасли и его составляющих. Показано, что в нынешних условиях ограниченности внутренних ресурсов отечественных предприятий химической промышленности главным направлением воспроизводства и развития их потенциала является его инновационное обновление и модернизация. Обосновано, что для реализации этого направления целесообразно привлечь механизмы частно-государственного партнерства. Перспективы дальнейших исследований в данном направлении связаны с разработкой и обоснованием научно-методического обеспечения системы управления потенциалом предприятий на основе их модернизации.

Ключевые слова: потенциал предприятия, составляющие потенциала, химическая промышленность, модернизация.**Рис.:** 2. **Табл.:** 3. **Библ.:** 22.

Шевцова Анна Зиевна – кандидат экономических наук, доцент, старший научный сотрудник, отдел экономических проблем развития промышленного производства, Институт экономики промышленности НАН Украины (ул. Университетская, 77, Донецк, 83048, Украина)

E-mail: synergeticeconom@mail.ru

Браславская Елена Викторовна – аспирант, Институт экономики промышленности НАН Украины (ул. Университетская, 77, Донецк, 83048, Украина)

E-mail: val-bras89@yandex.ru

Shevtsova Anna Z., Braslavskaya Helena V. Specific Features of the Modern Potential of the Ukrainian Chemical Industry Enterprises

The goal of the article is the study of specific features of functioning of the chemical industry enterprises potential and detection of modern tendencies and problems of its development. Analysis is conducted on the basis of the study of indicators that characterise different components of the potential of nitrogen enterprises of a major Ukrainian holding company. In the result of the study the article allocates the modern branch specific feature that influences the processes of functioning and development of the potential of the chemical industry enterprises and its components. The article shows that, under modern conditions of insufficiency of internal resources of domestic enterprises of the chemical industry, the main direction of reproduction and development of their potential is its innovation renovation and modernisation. The article shows that realisation of this direction requires attraction of mechanisms of the private-state partnership. Prospects of further studies in this direction are connected with development and justification of the scientific and methodical support of the system of management of the enterprises potential on the basis of their modernisation.

Key words: enterprise potential, components of the potential, chemical industry, modernisation.**Pic.:** 2. **Tabl.:** 3. **Bibl.:** 22.

Shevtsova Anna Z. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Senior Research Fellow, Department of economic development problems of industrial production, Institute of Industrial Economics of NAS of Ukraine (vul. Unyversytetska, 77, Donetsk, 83048, Ukraine)

E-mail: synergeticeconom@mail.ru

Braslavskaya Helena V. – Postgraduate Student, Institute of Industrial Economics of NAS of Ukraine (vul. Unyversytetska, 77, Donetsk, 83048, Ukraine)

E-mail: val-bras89@yandex.ru

Попри руйнівний вплив кризових явищ останніх років, промисловий комплекс залишається провідним системоутворюючим сектором вітчизняної економіки, який великою мірою обумовлює її динаміку й результативність. На жаль, темпи його структурно-

інноваційної перебудови є вкрай повільними, тому можна стверджувати, що й в середньостроковій перспективі залишатимуться актуальними питання збереження, використання та модернізації наявного потенціалу традиційних сегментів української промисловості.

Саме до таких традиційних сегментів відноситься хімічна промисловість. Вона виробляє товари масового споживання, сировину і напівфабрикати для підприємств інших галузей, сприяє найбільш повній переробці промислових відходів. У різні періоди вітчизняний хімічний комплекс формував до 7% валового внутрішнього продукту та до 11% експортних поставок.

Сьогодні підприємства хімічної промисловості України мають ряд системних проблем, які обумовлені впливом різновекторних макроекономічних, ринкових, соціально-політичних та інституційних процесів. В умовах нестабільності зовнішнього середовища в галузі постійно виникають нові проблемні сфери і питання, нові тенденції й особливості. Отже, у рамках загальної науково-практичної проблеми розробки й обґрунтування перспективної моделі розвитку хімічної промисловості необхідно насамперед дослідити сучасні характерні риси і проблеми, пов'язані з функціонуванням наявного потенціалу підприємств галузі. Вирішенню цього завдання й присвячена дана стаття.

Аналіз широкого кола літературних джерел, присвячених питанням управління потенціалом промислових підприємств, свідчить, що сучасні дослідження проводяться за трьома основними напрямками. Перший напрямок знаходиться в площині економічної теорії потенціалів, де увага вчених прикута до змісту поняття «потенціал», його видів, методів оцінки й управління. Серед таких наукових праць варто назвати роботи Воронкової А. Е. [1], Лапіна Є. В. [2, 3], Калінеску Т. В. [4], Отенко І. П. [5], Прохорової В. В., Божанової О. В. [6], Чаленко О. Ю. [7].

У дослідженнях другого напрямку, прикладами якого можуть бути роботи [8, 9], розглядаються різні підходи до вдосконалення управління та розвитку окремих складових потенціалу. Найчастіше розглядаються такі складові, як виробничий, фінансовий, інноваційний, ресурсний, організаційно-управлінський, трудовий потенціали.

Дослідники третього напрямку опрацьовують підходи до вдосконалення управління та розвитку потенціалу підприємств з урахуванням специфіки певної галузі промисловості. Часто (наприклад, у дисертаційних роботах [10 – 13]) дослідження другого і третього напрямку поєднуються.

Виходячи з того, що об'єктом даного дослідження є підприємства хімічної промисловості, слід також згадати системне дослідження О. О. Шубіна [14], присвячене проблемам посткризового функціонування й розвитку цієї галузі. Зокрема, автор розглядає теоретико-методичні аспекти, пов'язані з управлінням й оптимізацією ринкового і інноваційного потенціалу і висвітлює результати апробації запропонованих рекомендацій на прикладі одного з хімічних підприємств (с. 235 – 259).

У попередньому колективному дослідженні за участю авторів [15] також розглядалася специфіка окремих складових потенціалу підприємств хімічного комплексу. Але то був аналіз досвіду управління підприємствами галузі в період відносно сталої та зростаючої ринкової кон'юнктури. Сьогодні ж виробничо-комерційна діяльність підприємств ускладнюється як наслідками світової фінансово-економічної кризи, так і новими викликами і загрозами зовнішнього характеру. Отже, проблеми функціонування потенціалу підприємств хімічної галузі в сучасних

умовах потребують постійного моніторингу і подальшого системного опрацювання.

Мета статті – розглянути особливості функціонування потенціалу підприємств хімічної промисловості та виявити сучасні тенденції і проблеми його розвитку.

Аналіз функціонування потенціалу доцільно проводити виходячи зі специфіки підприємства та функціональних областей, які можливо виділити в його внутрішній структурі.

Як і для багатьох великих підприємств, для підприємств хімічної галузі характерні такі функціональні області, як маркетинг, виробництво, фінанси, інформація, інфраструктура, кадри, управління. У рамках кожної функціональної області формується свій внутрішній потенціал, тому аналіз можливо проводити за такими складовими: виробничий потенціал, інноваційний потенціал, фінансовий потенціал, потенціал відтворення, інформаційний потенціал, інфраструктурний потенціал, науково-технічний потенціал, маркетинговий потенціал, потенціал організаційної структури управління, кадровий потенціал, управлінський потенціал. (Для повноти сприйняття інформації щодо тематики дослідження у роботі наводяться найбільш поширені трактування складових потенціалів без поглибленого теоретичного аналізу їхньої сутності).

Як об'єкт дослідження обрано підприємства компанії Ostchem Holding AG, основу потенціалу яких становлять багатотоннажні виробництва хімічної (передусім, азотної) продукції.

Виробничий потенціал характеризує наявні та приховані можливості підприємства з випуску максимально можливого обсягу продукції (послуг) на базі наявних у його розпорядженні факторів виробництва. Найбільш вагомими ресурсними складовими виробничого потенціалу є фондовий потенціал; потенціал оборотних фондів; потенціал нематеріальних активів.

Фондовий потенціал характеризує наявні та скриті можливості засобів праці, які формують виробничу потужність підприємства.

За даними [16, с. 26] кумулятивний показник капіталовкладень у хімічну та нафтохімічну промисловість за підсумками 2012 р. становив 4130,4 млн грн, зокрема у хімічне виробництво інвестовано 3336,1 млн грн. Порівняно з 2011 р. обсяги інвестування основного капіталу скоротилися в хімічному виробництві на 9%, у виробництві пластмасових і гумових виробів – на 16%. Така динаміка свідчить про низькі темпи відтворення основних засобів і прирікає у майбутньому базові підприємства на остаточну втрату конкурентоспроможності.

Ступінь зношеності основних засобів на підприємствах галузі у 2012 р. становила 56,6%, причому більш негативна ситуація спостерігалася в хімічному виробництві (60,6%). Слід зазначити, що для окремих підприємств показник зносу досягнув свого критичного значення (майже 90%). Дані *табл. 1*, де представлені основні показники виробничого потенціалу азотних підприємств компанії Ostchem Holding AG, підтверджують цей факт і свідчать про те, що обсяги інвестованих коштів є недостатніми для кардинального поліпшення показників стану основних засобів.

Але все ж таки сьогодні, в умовах обмеженості інвестиційних ресурсів, вирішення проблеми технічного розвитку підприємств бачиться, насамперед, у техніко-технологічному переоснащенні підприємств, шляхом част-

* Роботу виконано в межах держбюджетної теми ІЕП НАН України III-03-13 «Національна модель неопіндустріального розвитку України».

Основні показники, які характеризують виробничий потенціал підприємств компанії Ostchem Holding AG

Показник	2010 р.	2011 р.	2012 р.
<i>ПАТ «Концерн Стирол»</i>			
Первісна вартість основних засобів (ОЗ), тис. грн	2470317	2547169	3094325
Знос ОЗ, тис. грн	1307954	1451281	1586223
Знос ОЗ, %	52,9	56,98	51,3
Обсяг реалізованої продукції, тис. грн	2203292	5470838	6721283
Оборотні кошти (ОК), тис. грн	1352348	2 533 825	5218982
Коефіцієнт оборту ОК	1,63	2,16	1,3
Первісна вартість нематеріальних активів (НМА), тис. грн	238307	238307	238307
Залишкова вартість НМА, тис. грн	154329	130553	106360
<i>Черкаський ПАТ «Азот»</i>			
Первісна вартість основних засобів (ОЗ), тис. грн	11729959	11805229	12079201
Знос ОЗ, тис. грн	10477267	10533812	10666843
Знос ОЗ, %	89,3	89,2	88,3
Обсяг реалізованої продукції, тис. грн	4902371	6663021	6159346
Оборотні кошти (ОК), тис. грн	2187523	1811995	1743861
Коефіцієнт оборту ОК	2,24	3,68	3,53
Первісна вартість нематеріальних активів (НМА), тис. грн	14996	15102	15115
Залишкова вартість НМА, тис. грн	4771	3673	2485
<i>ПАТ «Рівноазот»</i>			
Первісна вартість основних засобів (ОЗ), тис. грн	1179271	1295297	1523146
Знос ОЗ, тис. грн	680188	736473	819493
Знос ОЗ, %	57,7	56,9	53,8
Обсяг реалізованої продукції, тис. грн	1879014	2706836	2634829
Оборотні кошти (ОК), тис. грн	2698948	3642333	4158664
Коефіцієнт оборту ОК	0,7	0,74	0,63
Первісна вартість нематеріальних активів (НМА), тис. грн	1444	5250	5476
Залишкова вартість НМА, тис. грн	564	4307	4015
<i>ПрАТ «Северодонецьке об'єднання Азот»</i>			
Первісна вартість основних засобів (ОЗ), тис. грн	2 327460	2461359	2 627460
Знос ОЗ, тис. грн	1756651	1 873835	1 987195
Знос ОЗ, %	75,5	76,1	75,6
Обсяг реалізованої продукції, тис. грн	3596931	6490902	6646239
Оборотні кошти (ОК), тис. грн	1321414	2706951	3945773
Коефіцієнт оборту ОК	2,72	2,4	1,7
Первісна вартість нематеріальних активів (НМА), тис. грн	13 525	14 343	16 263
Залишкова вартість НМА, тис. грн	4262	3387	3 648

Розраховано авторами за даними [17 – 20].

кового вдосконалення конструкцій та заміні застарілого устаткування (машин, обладнання, та ін.), оновлення технологій виробництва, тобто шляхом модернізації. Модернізація дає змогу загальмувати процес морального і фізичного зносу обладнання та забезпечує високу ефективність виробництва за менші кошти, порівняно з новим будівництвом аналогічних виробництв.

Потенціал оборотних фондів характеризує певну частину капіталу підприємства у вигляді виробничих запасів, незавершеного виробництва, напівфабрикатів власного виготовлення, витрат майбутніх періодів.

Найбільш відомим показником ефективності використання потенціалу оборотних коштів є коефіцієнт їх оборту. Аналіз його динаміки по підприємствах компанії Ostchem (див. табл. 1) говорить про суттєве зниження потенціалу цієї складової у 2012 р. Тут треба згадати про важливу технологічну особливість виробничого потенціалу підприємств азотної підгалузі – високу питому вагу матеріально-енергетичних витрат в собівартості продукції (більш 80%). Сучасний низький рівень конкурентоспроможності цієї складової потенціалу обумовлений сукупною дією таких чинників, як висока енергоємність діючих

виробництва (яка до того ж збільшується по мірі зносу обладнання) та неухильне зростання цін на матеріально-енергетичні ресурси, насамперед, природний газ.

Потенціал нематеріальних активів характеризує можливість підприємства використовувати в господарській діяльності придбані або створені права на продукти інтелектуальної праці задля забезпечення стратегічних переваг.

Функціонування зарубіжних компаній сьогодні доводить цінність нематеріальних ресурсів, які забезпечують розвиток підприємства, зростання його ринкової вартості, посилення конкурентних позицій.

Незважаючи на позитивні тенденції зростання обсягів інвестицій в нематеріальні активи (див. табл. 1), їх частка в сукупних капітальних витратах для більшості вітчизняних підприємств хімічної промисловості залишається дуже малою – на рівні приблизно 5%. Напевно, при ухваленні інвестиційних рішень (в умовах обмеженості інвестиційних ресурсів) основна увага зосереджується на фінансуванні програм оновлення фондового потенціалу, а питання придбання нематеріальних активів залишаються на другому плані. Насправді, проблема формування і використання потенціалу нематеріальних активів є вельми актуальною для вітчизняних підприємств хімічної галузі, які шукають інвестиційних партнерів для інноваційного оновлення діючих виробництв.

Інноваційний потенціал характеризує можливість підприємства щодо генерації та впровадження нових ідей (інновацій). Інноваційний потенціал тісно пов'язаний з науково-технічним потенціалом.

Науково-технічний потенціал – це здатність кадрового складу підприємства вирішувати науково-технічні проблеми за допомогою наукових досліджень та виробничого досвіду з метою удосконалення технологічних процесів.

Синергетична взаємодія наукового, інноваційного і технічного потенціалів (за умови її грамотної організації) реалізується у науково-інноваційно-технічному потенціалі.

Функціонування та розвиток цієї складової потенціалу підприємств хімічної промисловості можна проаналізувати за допомогою *рис. 1*, який відбиває зміни складу інноваційних витрат по підприємствах галузі у 2011 – 2012 рр.

Дані *рис. 1* свідчать, що у 2011 р. значна частина інноваційних витрат підприємств галузі (85%) була спрямована на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, причому майже усі вони (98%) припадають на сектор хімічного виробництва. Загальна сума інноваційних витрат при цьому становила 2748371 тис. грн. У 2012 р. інноваційні витрати скоротилися майже втричі та склали 910822,9 тис. грн. Суттєво змінилася й їхня структура. Частка витрат на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення скоротилася до 45%. При цьому збільшилась з 5% до 33,5% частка інших витрат, значна сума яких приходилась на виробниче проектування та інші види підготовки виробництва для випуску нових продуктів. З 2% до 12% збільшилась частка витрат на інші зовнішні знання (придбання нових технологій). Ці структурні зміни обумовлені, насамперед, зміною у структурі власності ключових підприємств галузі (наприклад, консолідація активів азотної хімії холдингом Ostchem) і прагненням нових власників підвищити потенціал підприємств, у тому числі за рахунок впровадження новітніх ресурсо- і енергозберігаючих технологій.

Фінансовий потенціал характеризує можливість фінансової системи підприємства здійснювати поточні та перспективні витрати через обсяги власних, позичених та залучених фінансових ресурсів.

Одним з основних показників фінансового потенціалу підприємства безпосередньо є його прибуток (збиток). За даними Державної служби статистики України [21], від'ємний фінансовий результат підприємств галузі до оподаткування за підсумками 2012 р. становив майже 7 млрд грн.

Тут треба зауважити, що таке негативне фінансове сальдо роботи хімічних підприємств спостерігалось вперше (навіть за наслідками фінансово-економічної кризи 2008 – 2009 рр. цей показник не перевищував 3 млрд грн). Тринадцять із чотирнадцяти підприємств галузі, які забезпечують більш ніж 65% сукупного галузевого виробництва, завершили 2012 р. з від'ємним фінансовим сальдо [16, с. 24].

Динаміку показнику чистого збитку підприємств холдингу Ostchem наведено на *рис. 2*.

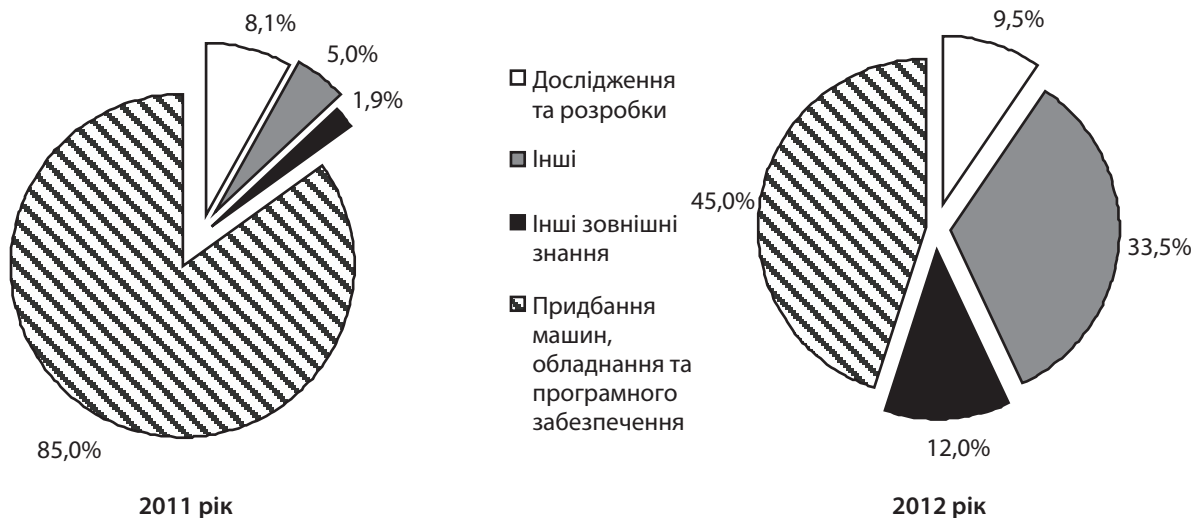

Рис. 1. Структура інноваційних витрат по хімічній та нафтохімічній промисловості за напрямками інноваційної діяльності

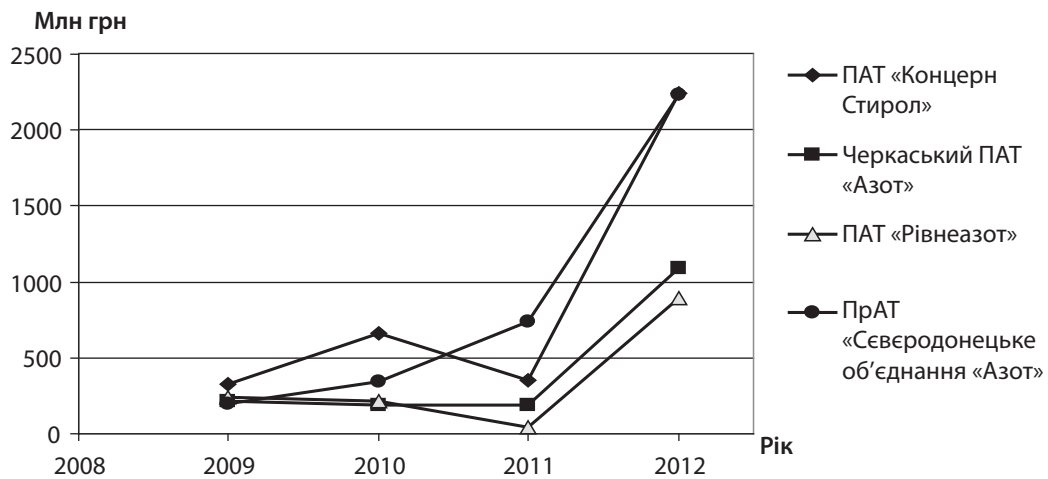

Рис. 2. Динаміка показника чистого збитку підприємств холдингу Ostchem

За даними [21] обсяг реалізованої хімічної та нафтохімічної продукції за підсумками 2012 р. у діючих цінах становив 92,66 млрд грн, у т. ч. у хімічному виробництві – 70,48 млрд грн, виробництві гумових та пластмасових виробів – 22,18 млрд грн. Порівняно із попереднім роком цей показник виріс на 4,7%, що забезпечило частку цієї галузі у сукупних обсягах реалізації промислової продукції на рівні 6,6%.

Домінуючим фактором збільшення обсягу реалізованої хімічної та нафтохімічної продукції стало зростання цін реалізації, обсяги ж виробництва у 2012 р. були нижче, ніж у попередні роки. Наглядно це демонструють показники виробництва та реалізації продукції ПАТ «Рівнеазот», які представлені в табл. 2.

За даними [16, с. 7] частка вітчизняної продукції на внутрішньому товарному ринку хімічної та нафтохімічної продукції становила в 2012 р. близько 39% та збільшилася порівняно з попереднім роком на 4%. Частка внутрішніх поставок у загальній реалізації товарної продукції галузі складала в 2012 р. 52% (що є одним із найвищих показників за останні 12 років).

Але подальше нарощування реалізації хімічної продукції вітчизняним споживачам стримується через їхню низьку платоспроможність, тому зрозумілим є прагнення виробників компенсувати обмежену ємність внутрішнього ринку прибутковими експортними поставками. Незважаючи на високий рівень цін на матеріально-енергетичні ресурси і відповідне зменшення конкурентноздатності товарної продукції, вітчизняним експортерам-хімікам у 2011 – 2012 рр. вдалося відновити докризові обсяги експорту і утримувати їх на рівні, що перевищує \$6 млрд. Тож є підстави говорити про

достатньо високий рівень маркетингового потенціалу підприємств хімічної галузі.

Інфраструктурний потенціал характеризує сукупні можливості допоміжних цехів, господарств і служб для забезпечення необхідних умов ефективного функціонування основного виробництва.

Дослідження діяльності підрозділів виробничої інфраструктури на крупних хімічних підприємствах було проведено раніше, у роботі [22]. Воно показало, що на теперішній час найбільш проблемною частиною комплексу допоміжних виробництв є ремонтне господарство, що пов'язано з високим зносом основних засобів.

Внаслідок активізації інтеграційних процесів у хімічній галузі відкриваються перспективи проведення суттєвих змін в організації діяльності ремонтних господарств. Так, завдяки посиленню централізації та спеціалізації ремонтного господарства усередині об'єднаних підприємств (холдингу) можливе його відповідне зменшення у рамках виробничої інфраструктури окремого підприємства.

Кадровий потенціал характеризує здатність трудових ресурсів підприємства забезпечувати ефективне його функціонування за допомогою своїх спеціальних знань і навичок.

Аналіз діяльності провідних підприємств хімічної промисловості показує, що їхня кадрова політика включає підготовку та перепідготовку промислово-технічного персоналу власними силами, навчання робітників суміжним професіям, підвищення кваліфікації робітників, посадових осіб та фахівців, проведення навчання з охорони праці. Ці заходи дають змогу нарощувати кадровий потенціал окремо взятого підприємства та загалом галузі.

Таблиця 2

Динаміка показників виробництва та реалізації продукції ПАТ «Рівнеазот»

Показник	2011 р.	2012 р.
Товарна продукція в порівняльних цінах на 01.01.2012р., млн грн	2953,2	2938,1
Виробництво мінеральних добрив, тис. т	311,7	290,4
Реалізована продукції, млн грн	2460,4	2374,3
Зміна обсягу реалізованої продукції у порівнянні з попереднім роком, млн грн	+748,5	-86,1
за рахунок зменшення обсягів виробництва	+178,5	-126,1
за рахунок зростання цін реалізації	+570,0	+40,0

Розраховано авторами за даними [20].

Як приклад роботи з персоналом на підприємствах хімічної промисловості в табл. 3 приведені показники професійного навчання працівників ПАТ «Рівнеазот» у 2011 – 2012 рр.

Дані таблиці свідчать про те, що на підприємствах постійно ведеться робота з професійного розвитку персоналу. Водночас вона є одним з важливих елементів управлінської діяльності, яка позитивно характеризує управлінський потенціал.

витрат в собівартості продукції, відсутність альтернативних незалежних постачальників сировини та енергоносіїв; нестабільність внутрішнього попиту та коливання зовнішньої ринкової кон'юнктури; висока питома вага та значення інфраструктурної складової; зростаючий вплив та увага до інноваційної та інформаційної складових потенціалу.

Вирішення значної частини проблем відтворення та розвитку потенціалу підприємств хімічної галузі з урахуванням його сучасних особливостей бачиться, насамперед,

Таблиця 3

Професійне навчання працівників ПАТ «Рівнеазот» у 2011 – 2012 рр.

Показник	2011 р.	2012 р.
Середньооблікова чисельність персоналу, осіб	4050	4005
Пройшли перепідготовку, осіб	267	321
Підвищили кваліфікацію, осіб	1424	1312
– керівники	235	170
– професіонали і фахівці	90	136
– робітники	1099	1004
Навчаються у ВНЗ на умовах повного відшкодування затрат, осіб	16	14

Розроблено авторами за даними [20].

Найважливішою складовою управління сучасними підприємствами є інформаційний потенціал, який характеризує можливості підприємства забезпечувати ухвалення ефективних управлінських рішень через своєчасне отримання достовірної інформації (нормативної, довідкової, оперативної і т. ін.).

Оснoву інформаційного потенціалу більшості підприємств холдингу становлять інформаційні системи першого рівня. Так, ПАТ «Концерн Стирол» використовує концепцію інформаційних систем ERP (планування ресурсів підприємства), яка орієнтована на рішення задач управління великими корпораціями. Інші підприємства здебільшого користуються модифікаціями інформаційних систем MRP II (планування ресурсів виробництва).

Основними проблемами при виборі та впровадженні модулів більш ефективних інформаційних систем другого та третього рівнів, заснованих на інтеграції систем (CAD/CAM, CIM і т. ін.) є: побудова єдиної системи, яка відповідає запитам співробітників усіх підрозділів; кваліфікація персоналу, яка не завжди відповідає можливостям роботи з системою; функціональна повнота та гнучкість системи, її ціна.

Але, все ж таки, незважаючи на існуючі проблеми, очевидно розуміння того, що впровадження більш прогресивних корпоративних інформаційних систем на підприємствах сприяє їх гнучкому адаптивному управлінню в складних умовах мінливого середовища та, відповідно, більш ефективній їх діяльності.

Останні складові потенціалу підприємств хімічної промисловості (управлінський та інформаційний потенціал) виступають передумовою його подальшого розвитку. Тому необхідно звернути увагу на підвищення потенціалу цих складових для раціональної організації управління виробництвом і своєчасного прийняття відповідних рішень.

Підбиваючи підсумки дослідження сучасного потенціалу підприємств хімічної галузі, можна виділити такі його основні особливості: високий фізичний та моральний знос обладнання; значна питома вага матеріально-енергетичних

у розв'язанні питань інноваційного інвестування на основі механізмів приватно-державного партнерства. Запровадження цих механізмів дало б змогу інтегрувати значні виробничі й інноваційні ресурси ключових підприємств галузі та інвестиційні кошти в систему відтворення й розвитку потенціалу хімічної промисловості на основі оновлення й модернізації виробництва.

ВИСНОВКИ

Таким чином, дослідження потенціалу підприємств хімічної промисловості показало, що процеси формування та використання складових потенціалу мають галузеву специфіку. Суспільно-політичні, інституційні та організаційно-економічні проблеми, які існують сьогодні в галузі, гальмують процеси відтворення та розвитку потенціалу підприємств і визначають певні методи управління.

Прямі інвестиції в хімічну галузь, які здійснювались в останні роки, є недостатніми для покриття існуючої в них потреби. Вирішення питань подальшого технічного розвитку, яке є першочерговим завданням для підприємств хімічної промисловості, можливо на засадах приватно-державного партнерства. Останнє здатне забезпечити дієві механізми оновлення й модернізації виробництва для гальмування морального і фізичного зносу обладнання та підвищити у короткостроковій перспективі ефективність виробництва за менші кошти. Саме на вирішення цих завдань і будуть спрямовані подальші дослідження. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронкова А. Э. Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом предприятия: диагностика и организация : монография / А. Э. Воронкова. – 2-е изд. – Луганск : Изд-во ВНУ имени В. Даля, 2004. – 320 с.
2. Лапин Е. В. Оценка экономического потенциала предприятия: монография / Е. В. Лапин – Сумы : ИТД «Университетская книга», 2004. – 360 с.
3. Лапін Є. В. Економічний потенціал підприємств промисловості: формування, оцінка, управління / Є. В. Лапін // Вісник СумДУ. Серія «Економіка». – 2007. – № 1. – Т. 2. – С. 63 – 71.

4. Стратегічний потенціал підприємства: формування та розвиток : монографія / Т. В. Калінеску [та ін.]. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. – 272 с.

5. **Отенко І. П.** Стратегическое управление потенциалом предприятия : монографія / И. П. Отенко. – Харьков : ХНЭУ, 2006. – 256 с.

6. **Проخورова В. В.** Управління економічним потенціалом підприємств : монографія / В. В. Проخورова, О. В. Божанова. – Х. : Вид. «НТМТ», 2011. – 220 с.

7. **Чаленко О. Ю.** Методика визначення економічного потенціалу / О. Ю. Чаленко // Економіка України. – 2013. – № 8. – С. 40 – 54.

8. **Амосов О. Ю.** Формування потенціалу підприємства: організаційний та управлінський аспект / О. Ю. Амосов // Бізнес Інформ. – 2012. – № 12. – С. 337 – 340.

9. **Козловський В. О.** Інноваційний потенціал підприємства: сутність та основні підходи до визначення / В. О. Козловський, І. В. Причепка // Вісник Хмельницького національного ун-ту. – 2008. – № 5. – Т. 2 (119). – С. 171 – 175.

10. **Литюга Ю. В.** Інвестиційний потенціал підприємства: формування та розвиток (за матеріалами хімічних підприємств України) : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / Ю. В. Литюга. – Київ, 2009. – 20 с.

11. **Маркова Н. М.** Управління маркетинговим потенціалом металургійних підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / Н. М. Маркова. – Київ, 2010. – 20 с.

12. **Набока Р. М.** Управління трудовим потенціалом на підприємствах легкої промисловості : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / Р. М. Набока. – Маріуполь, 2010. – 21 с.

13. **Прокопишина Л. М.** Формування і використання управлінського потенціалу машинобудівних підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / Л. М. Прокопишина. – Львів, 2009. – 27 с.

14. **Шубін О. О.** Хімічна промисловість України: економічні трансформації та перспективи : монографія / О. О. Шубін ; Донецький нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2010. – 628 с.

15. Управління ресурсами підприємства: методичні підходи та досвід у хімічній промисловості : монографія / Г. З. Шевцова [та ін.]. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2009. – 212 с.

16. **Ковеня Т. В.** Підсумки роботи підприємств хімічного комплексу України в 2012 році. Аналітична поточна та прогнозна оцінка стану хімічного комплексу України / Т. В. Ковеня // Хімічна промисловість України. – 2013. – № 4 (117). – С. 6 – 35.

17. Офіційний сайт ПрАТ «Сєверодонецьке об'єднання Азот» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.azot.lg.ua/index.php?page=regular_richn_info&lng=ru

18. Офіційний сайт ПАТ «Концерн Стирол» (м. Горлівка) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stirol.net/d-a/godovoj-otchet-i-godovaya-finansovaya-otchetnost>

19. Офіційний сайт ПАТ «Азот» (м. Черкаси) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.azot.cherkassy.net/content/news7/inform/>

20. Офіційний сайт ПАТ «Рівнеазот» (м. Рівне) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.azot.rv.ua/aktsioneram>

21. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

22. **Швец Н. В.** Трансформаційні перетворення виробничої структури на великих хімічних підприємствах України / Н. В. Швець, О. В. Браславська // Науковий вісник ПолтНТУ ім. Юрія Кондратюка «Економіка і регіон» – 2012. – № 1 (32). – С. 162 – 167.

REFERENCES

Amosov, O. Yu. "Formuvannia potentsialu pidpriemstva: orhanizatsiyni ta upravlinskiy aspekt" [Capacity building of enterprise:

organizational and managerial aspects]. *Biznes Inform*, no. 12 (2012): 337-340.

Chalenko, O. Yu. "Metodyka vyznachennia ekonomichnoho potentsialu" [Method of determining the economic potential]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 8 (2013): 40-54.

Kalinesku, T. V. *Stratehichnyi potentsial pidpriemstva: formuvannia ta rozvytok* [The strategic potential of the enterprise : the formation and development]. Luhansk: SNU im. V. Dalia, 2007.

Kozlovskiy, V. O., and Prychepa, I. V. "Innovatsiyni potentsial pidpriemstva: sutnist ta osnovni pidkhody do vyznachennia" [The innovative potential of enterprises : the nature and basic approaches to the definition]. *Visnyk KhNU*, vol. 2 (119), no. 5 (2008): 171-175.

Kovenia, T. V. "Pidsumky roboty pidpriemstv khimichnoho kompleksu Ukrainy v 2012 rotsi. Analitichna potochna ta prohnozna otsinka stanu khimichnoho kompleksu Ukrainy" [Results of the chemical complex of Ukraine in 2012. Analytical assessment of current and projected state of the chemical industry of Ukraine]. *Khimichna promyslovist Ukrainy*, no. 4 (117) (2013): 6-35.

Lapin, E. V. *Otsenka ekonomicheskogo potentsiala predpriatiia* [Assessment of the economic potential of the company]. Sumy: Universitetskaiia kniga, 2004.

Lapin, Ye. V. "Ekonomichnyi potentsial pidpriemstv promyslovosti: formuvannia, otsinka, upravlinnia" [The economic potential of the industry : the formation, evaluation and management]. *Visnyk SumDU. Seriiia «Ekonomika»*, vol. 2, no. 1 (2007): 63-71.

Lytiuha, Yu. V. "Investytsiyni potentsial pidpriemstva: formuvannia ta rozvytok (za materialamy khimichnykh pidpriemstv Ukrainy)" [Investment potential of the enterprise : the formation and development (based on chemical enterprises of Ukraine)]. *Avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.04*, 2009.

Markova, N. M. "Upravlinnia marketynhovym potentsialom metalurhiinykh pidpriemstv" [Managing the marketing potential of steel companies]. *Avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.04*, 2010.

Naboka, R. M. "Upravlinnia trudovym potentsialom na pidpriemstvakh lehkoj promyslovosti" [Managing labor potential in light manufacturing]. *Avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.04*, 2010.

Otenko, I. P. *Strategicheskoe upravlenie potentsialom predpriatiia* [Strategic talent management company]. Kharkov: KhNEU, 2006.

Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua>

Prokopyshyna, L. M. "Formuvannia i vykorystannia upravlinskoho potentsialu mashynobudivnykh pidpriemstv" [Formation and utilization management capacity building enterprises]. *Avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.04*, 2009.

Prokhorova, V. V., and Bozhanova, O. V. *Upravlinnia ekonomichnym potentsialom pidpriemstv* [Managing the economic potential of the company]. Kharkiv: NTMT, 2011.

PrAT «Sievierodonetske ob'iednannia Azot». http://www.azot.lg.ua/index.php?page=regular_richn_info&lng=ru

PrAT «Kontsern Styrol». <http://www.stirol.net/d-a/godovoj-otchet-i-godovaya-finansovaya-otchetnost>

PrAT «Azot». <http://www.azot.cherkassy.net/content/news7/inform/>

PrAT «Rivneazot». <http://www.azot.rv.ua/aktsioneram>
Shevtsova, H. Z. *Upravlinnia resursamy pidpriemstva: metodychni pidkhody ta dosvid u khimichnii promyslovosti* [Enterprise Resource Planning : Methodological approaches and experience in the chemical industry]. Luhansk: SNU im. V. Dalia, 2009.

Shubin, O. O. *Khimichna promyslovist Ukrainy: ekonomichni transformatsii ta perspektyvy* [Chemical Industry of Ukraine : economic transformation and prospects]. Donetsk: DonNUET, 2010.

Shvets, N. V., and Braslavskaya, O. V. "Transformatsiyni peretvorennia vyrobnychoi struktury na velykykh khimichnykh pidpriemstvakh Ukrainy" [Transformation transformation of industrial structure in large chemical plants in Ukraine]. *Ekonomika i rehion*, no. 1 (32) (2012): 162-167.

Voronkova, A. E. *Strategicheskoe upravlenie konkurentosposobnym potentsialom predpriatiia: diagnostika i organizatsiia* [Strategic management of competitive potential of the enterprise: Diagnosis and organization]. Lugansk: VNU imeni V. Dalia, 2004.